

Harmonija evanđeoskih izvještaja o ukazivanjima Krista Gospodina poslije uskrsnuća.

Mijo Selec.

(Svršetak.)

IV.

VREMENSKI SLIJED UKAZIVANJA ISUSOVIH UČENICIMA.

Razdijelit ćemo ukazivanja Isusova učenicima u tri dijela: 1. ukazivanja u Jeruzalemu poslije uskrsnuća, 2. ukazivanja u Galileji i 3. ukazanje u Jeruzalemu iza povratka iz Galileje, a prije uzašašća Isusova na nebo.

1. Ukazivanja učenicima u Jeruzalemu poslije uskrsnuća.

U prijašnjem poglavlju dokazali smo, da se Isus najprije ukazao svojim učenicima u Jeruzalemu. Iz izvještaja sv. evanđelista i sv. Pavla jasno je, da su ukazivanja učenicima bila ovim hronološkim redom:

1. Sv. Petru apostolu tijekom uskrsnog dana (Luka 24, 34; I. Kor. 15, 5.).

2. Dvojici učenika na putu u Emaus poslije podne uskrsnog dana (Marko 16, 12. 13.; Luka 24, 13—15.).

3. Jedanaestorici bez Tome uvečer uskrsnog dana (Luka 24, 36—43; Iv. 20, 19—23.).

4. Jedanaestorici sa Tomom osmi dan po uskrsnuću (Iv. 20, 24—29.).

Da se Isus, poslije ukazanja ženama, prvomu ukazao apostolu Petru, slijedi iz izvještaja Pavlova. Sv. Pavao spominje na prvome mjestu ukazanje Isusovo Petru. Ako sv. Pavao u I. Kor. 15, 5—9 ne izbraja sva ukazanja učenicima, ne slijedi, da je propustio spomenuti koje ukazanje učenicima prije ukazanja Petru, jer nijedan evanđelista ne spominje, da bi koji učenik vidio Isusa prije nego Petar. Marko doduše iza ukazanja Magdaleni spominje ukazanje dvojici učenika. Sa *μετὰ δὲ ταῦτα* (Mr. 16, 12.) ne kani Marko reći, da je ukazanje dvojici učenika slijedilo neposredno odmah iza ukazanja Mariji Magdaleni. Po svoj prilici Marko ne spominje ukazanje sv. Petru, jer toga nema njegov predšastnik Matej, a njegov

učitelj sv. Petar po svoj prilici iz čednosti nije isticao pred njim, da je prvi vidio Isusa. Luka spominje ukazanje Petru iza ukazanja dvojici učenika (24, 34.), ali iz konteksta se može razabrati, da ne kani ustvrditi, da je ukazanje Petru bilo poslije ukazanja dvojici učenika. Što više kad i nebi imali Pavlova izvještaja iz samog Lukina izvještaja (24, 31—34.) prije ćemo zaključiti, da Luka suponira prioritet ukazanja Petru nego li dvojici učenika na putu u Emaus, jer Isus toliko puta odlikuje sv. Petra apostola ispred ostalih apostola, to je sigurno, da ga je i u ovoj prevažnoj zgodi odlikovao time, da se njemu ukazao prije nego ostalim učenicima. S punim pravom dakle uzimlju egzegete općenito, da je Petar prvi između učenika vidio uskrsnulog Gospodina.

Sa velikom vjerojatnošću možemo pogoditi razlog zašto Luka samo mimogred spominje ukazanje Petru, a ostali ga evanđeliste prešućuju. Razlog je taj, što se izreka Pavlova u r. 3—5. (I. Kor. 15.) može punim pravom smatrati integralnim dijelom apostolske tradicionalne formule¹ naučavanja o uskrsnuću, te je ukazanje Isusovo Petru bilo tako poznato prvim kršćanima i samo po sebi shvatljivo, da nije bilo potrebno, da ga evanđeliste posebice ističu.

U izvještaju o ukazanju Isusovu dvojici učenika na putu u Emaus čini se, da si Marko i Luka protuslove. Marko kaže (16, 13.), da sakupljeni učenici nijesu vjerovali dvojici emauskih putnika, kad su im rekli, da su Isusa vidjeli. Luka opet veli, da su sakupljeni učenici toj dvojici kazali, da je Isus uskrsnuo i ukazao se Simonu.² No Marko i Luka dadu se složiti tako, da Marko sa *οὐδ' ἐκεῖνοις ἐπίστευσαν* hoće reći: nijesu im vjerovali, da su Isusa vidjeli, jer im se činilo nevjerovatno, da se Isus ne bi prije njima svima zajedno ukazao iza ukazanja Petru, nego li dvojici učenika, koji nijesu pripadali kolegiju apostolskom.³

Ukazanje jedanaestorici uvečer uskrsnog dana u Jeruzalemu pripovijedaju Luka (24, 36—43.) i Ivan (20, 19—23.). Da Luka i Ivan govore o istom ukazanju slijedi odatle, što jedan i drugi: određuje isto vrijeme (dan i doba dana) za taj događaj, crta jednako dispoziciju učenika i spominje jednaki pozdrav Isusov.⁴ Luka spominje detaljnije, kako je Isus uvjeravao apostole o realnosti svojeg uskrsnulog tijela. Ivan kao popunjivač sinoptika u kratko spominje

¹ Deutler: op. cit. 218.

² *καὶ οὐκ ἐπίστευσαν* (Mr. 16, 13.); ... *καὶ εὐρον ἠθροισμένους τοὺς ἑνδεκα καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς λέγοντας δι' ὅπως ἠγέρθη δίκριος καὶ ὤφθη Σίμωνι.* (I k. 24, 33. 34.).

³ Da ova dvojica nijesu pripadali zboru apostolskom nego širem krugu učenika Isusovih razabire se jasno iz Luke (24, 33.), gdje kaže, da su ova dvojica našla sakupljenu jedanaestoricu.

⁴ Cf. Euzebijie Cezar: Supplementum quaest. ad Marinum VIII. Migne 22.

to uvjeravanje — *ἔδειξεν καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῖς* — ali donša naredenje sakramenta pokore, čega kod Luke nema.

Malo je teže pitanje dokle siže Lukin tekst, koji se odnosi na ukazanje jedanaestorici prvoga dana. Gotovo svi kat. egzegete uzimlju, da sa 24, 43 prestaje Lukin izvještaj o ukazanju Isusovu jedanaestorici prvog dana, te da u recima 44—49 izvješćuje ukazanje u Jeruzalemu prije uzašašća Isusova na nebo.⁵ No o tom kasnije kod jeruzalemskog ukazanja neposredno pred uzašašćem.

Drugo Pavlovo ukazanje — *τοῖς δώδεκα* (I. Kor. 15, 5.), može označivati oba ukazanja jedanaestorici (prvog i osmog dana). Sv. Pavao nabraja ukazivanja, o kojima je Korinćanima već prije usmeno govorio. Smrt Isusovu, pokop, uskrsnuće i ukazivanja Njegova veže jednako sa *θα*, a iz toga slijedi, da je sva ukazivanja, koja sada spominje već Korinćanima živom riječju predao. Vjerojatno je, da je Pavao o obadvjema ukazivanjima jedanaestorici usmeno govorio Korinćanima, jer su oba od velike važnosti. Kod prvoga dolaze do uvjerenja u uskrsnuće Isusovo svi apostoli osim Tome i Isus naređuje sakrament pokore. Kod drugoga dolazi Toma do vjere, te svečano priznaje božanstvo uskrsnulog Krista riječima: *ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου*. No jer Luka učenik i drug Pavlov referira samo ukazanje jedanaestorici uskrsnog dana, može se uzeti, da Pavao misli samo na to ukazanje, koje izvješćuje Luka, ali radi broja *δώδεκα* čini se, da je vjerojatnije, da Pavao misli na oba ukazivanja. I ako je bilo samo jedanaest apostola poslije uskrsnuća Isusova, može Pavao rabiti izraz *δώδεκα*, jer je po svoj prilici bio prisutan kod tog ukazanja i budući apostol Matija.⁶ Pavao pišući nekoliko godina kasnije o tome, lahko je mogao računati Matiju u kolegij, kojemu je pribrojen poslije.

2. Galilejska ukazivanja.

Prvo galilejsko ukazanje izvješćuje sv. Ivan (21, 1—23.), što se vidi iz retka 14.: *τοῦτο ἢ ἢ τρίτον ἐφανερώθη Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς ἐγεῖρθεις ἐκ νεκρῶν*. To je bilo na Tiberijatskom jezeru, sedmorici učenika, od kojih petorica bijahu apostoli. Što Ivan kaže, da je ovo treće ukazanje, ne kani time reći, da su prije toga bila samo dva ukazanja Isusova učenicima, ta u glavi 20. opisao je tri: Mariji Magdaleni, jedanaestorici na dan uskrsnuća i opet jedanaestorici osmi dan. Sigurno on ukazanja broji po danima, te sva ukazanja prvog dana uzimlje kao jedno, osmog dana kao drugo, a ovo na Tiberijadskom jezeru kao treće.⁷ Da je ovo ukazanje bilo prvo gali-

⁵ Deutler: op. cit. 268.

⁶ Iz Luke 24, 33 vidi se, da su sa apostolima bili i drugi sakupljeni. a iz Djela ap. 1, 21. 22. da je Matija morao vidjeti uskrsnulog Isusa. Što smeta uzeti, da je Matija bio sa jedanaesticom kad su na dan uskrsnuća vidjeli Isusa.

⁷ S. August. de consensu Evangelistarum I. III. c. 25, u. 82. M. 34.

lejsko, slijedi i odatle, što je Isus apostole našao kod ribarenja. Došavši u Galileju očekivali su Isusa, a da ne budu bezposleni i da si pribave hrane laćaju se svog zanata.⁸

Poslije ukazanja na Tiberijadskom jezeru slijedi ukazanje jedanaestorici na gori galilejskoj, koju je Isus apostolima još u Jeruzalemu označio prije nego su pošli u Galileju (Matej 28, 16.—20.).

Da li je to ukazanje istovjetno sa onim koje spominje sv. Pavao riječima: *ἐπειτα ὄψθη ἐπ' αὐτὸν πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ ἐξ ὧν οἱ πλείονες μένουσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ ἐκοιμήθησαν.* (I. Kor. 15, 5. 6.)?

Stariji egzegete (n. pr. Syranus, Cajetanus, Baronius, Estius, Corn. a Lap., Tirinus, Lamy, Jansen) i neki noviji (Retschl, Laurent, Hengstenberg) pristaju uz istovjetnost,⁹ dok većina novijih su proti istovjetnosti ovih dviju ukazanja.¹⁰ Pözl navada argumente jednih i drugih ovako: »Das Hauptargument dieser lautet: Matheus spricht nur von den Aposteln, somit ist auch nur an eine Erscheinung Jesu zu denken, die ausschliesslich diesen zuteil wurde. Dieses Argument ist beachtenswert, aber nicht entscheidend; denn mit dem gleichen Rechte können andere Exegeten argumentieren — und es ist auch gehen und geschieht noch — Matthäus erzählt nur eine zweimalige Erscheinung Jesu, also ist dieser überhaupt nur zweimal erschienen. Die Beweisführung der Vertreter der Identität ist folgende: Weil die Erscheinung an 500 Jünger als eine ganz besonders feierliche anzusehen ist, so ist es höchstwahrscheinlich, dass es jene Erscheinung war, die Jesus seinen Aposteln wiederholt angekündigt, und für welche er sogar den Ort bestimmt hatte. Nur so erklärt sich das Versammeltsein fast aller galiläischen Gläubigen zur selben Zeit und am selben Orte... Die aufgeworfene Frage lässt sich weder sicher bejahen noch verneinen.«¹¹ Držim, da je vjerojatnije, da su oba ukazanja identična.¹² Što Matej spominje samo jedanaestoricu, ne isključuje time, da su i drugi bili prisutni, jer Matej spominje samo jedanaestoricu zato, jer se na njih u prvom redu odnosi Isusova zapovijed 28, 18.—20. Držim da se riječi *οἱ δὲ διστασαν* quidam autem dubitaverunt (28, 17.), ne odnose na prošle dvojbe učenika (n. pr.

⁸ Beiser: Die Geschichte des Leidens und Sterbens der Auferstehung... str. 516.

⁹ Pözl: Kommentar. IV. 491.

¹⁰ Unter den Katholiken Schegg, Bisping, Schanz, Cornely: parum recte nonnulli (!) illum intelligere volunt, quae Mt. 28, 16 sq. naratur; Knabenbauer: res incerta; Belser: die Identifizierung erscheint bedenklich. — Pözl: Kommentar IV. 491.

¹¹ Pözl: Kommentar IV. 491.

¹² Haec manifestatio quam solus Mat. narrat, probabiliter est eadem quae a s. Paulo plus quam quingentis fratribus traditur facta (I, Cor. 15, 6.). Hadrian Simon: Praelectiones biblicae. Taurini, Marietti 1924. str. 627.

Tome), kako misli Simon,¹³ niti na tadanje. Nema razloga, da Mateju prišijemo ovdje nejasnost (bolje reći konfuznost), da miješa duševno stanje učenika tadanje sa prošlim. Jedanaestorica nijesu mogli više dvojiti nakon što im se Isus već dva puta ukazao u Jeruzalemu i petorici između njih na Tiberijadskom jezeru, među kojima je bio i Toma. Riječi *οἱ δὲ ἐδίστασαν* vjerojatno se odnose na druge učenike, koji su bili sa jedanaesticom. Ako identificiramo oba ukazanja, onda nam je posve razumljivo, kako su neki mogli još sada dvojiti (koji su sada prvi puta vidjeli uskrsnulog Isusa) i kako su se mogli sakupiti gotovo svi učenici galilejski (500 braće).

Poslije ovoga ukazanja (jedanaestorici i 500 braće) slijedilo je ukazanje, koje spominje samo Pavao (I. Kor. 15, 7.), Jakovu.

Ukazanje svim apostolima (*τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν* I. Kor. 15, 7.), što ga spominje sv. Pavao bilo je vjerojatno posljednje galilejsko. Nijedan evangelista ne govori o posljednjem galilejskom ukazanju. Matej 28, 16—20 ne može biti posljednje galilejsko. Pavlovo *τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν* moglo bi biti jeruzalemsko pred uzašaće, ali vjerojatnije mi se čini, da je to posljednje galilejsko, kod kojega je Spasitelj uputio apostole u Jeruzalem, da budu tamo svjedoci njegova uzašašća. Da je bilo potrebno potaknuti apostole kod zadnjeg galilejskog ukazanja da idu u Jeruzalem sasma je razumljivo, jer i ako se njihova vjera u Isusa ojačala kad su ga gledali živa poslije uskrsnuća, ali još nijesu okrijepljeni virtute ex alto, da bi nestalo u srcima njihovim straha pred poglavarima svećeničkim i starješinama židovskog naroda. Još je jedan razlog za to, da je Pavlovo ukazanje svim apostolima po svoj prilici bilo u Galileji, što bi Pavao morao dodati, da je Isus uzašao na nebo, a poslije uzašašća se njemu ukazao, kad bi to ukazanje bilo u Jeruzalemu.

Da li sv. Marko i sv. Luka isključuju galilejska ukazivanja?

Marko spominje dva ukazanja jeruzalemska, koja su bila na dan uskrsnuća Isusova: Mariji Magdaleni i dvojici učenika na putu u Emaus (16, 9—13) i ukazanje jedanaestorici u Jeruzalemu prije uzašašća (16, 14—18.), a ne spominje nijedno galilejsko ukazanje. Kad bi Marko isključivao galilejska ukazanja, ne bi ni spomenuo uputu u Galileju ili kad bi Markov završetak bio hotimice zabačen i zamijenjen sa 16, 9—20 u prilog prioriteta jeruzalemskih ukazivanja, morali bi drznici biti oprezniji i otcijepiti i retke 8. i 9. radi sadržane u r. 7. upute u Galileju. Uputa u Galileju kod Marka je svjedočanstvo, da je Marko došavši do 8. retka kanio izvjestiti i koje galilejsko ukazanje, ali ili je na to poslije zaboravio ili je držao da to nije potrebno, jer je to još poznato, a imade to i Matejevo evanđelje. I ako Markovo evanđelje ne spominje, kako dugo je Isus boravio na zemlji poslije uskrsnuća iz riječi *ῥοτιερον* (novissime) 16, 14. vidi se, da dopušta dulje vrijeme.

¹³ Fortasse alludit Evangelista ad praeterita discipulorum (v. gr. Thomae) dubia, de quibus nondum ipse mentionem fecerat. Hadrian Simom: Ibidem 627.

Luka referira u glavi 24. samo jeruzalemska ukazivanja. Iz njegova evanđelja čini se, da je Isus uzašao na nebo isti dan, kad je uskrsnuo. No iz Lukinih Djela apostolskih (1, 3.) jasno je, da je Isus uzašao na nebo 40 dana poslije uskrsnuća. Jer se mora uzeti, da Lukin izvještaj o ukazanju apostolima uvečer uskrsnog dana prestaje sa retkom 43., a sa 44. počinje izvještaj o zadnjem ukazanju neposredno pred uzašašćem, t. j. 40 dan.¹⁴ ostaje time dosta vremena za ukazivanja Isusova učenicima u Galileji. Osim toga svrsi Lukina evanđelja nije potrebno, da izvješćuje galilejska ukazivanja, jer je samo sa jeruzalemskim ukazivanjima mogao istaknuti ono, što je htio, t. j. kako su učenici došli do uvjerenja, da je Isus doista uskrsnuo. Što više u retku 47. (gl. 24.) tako spominje zapovijed učenicima da propovijedaju, da suponira da je ta zapovijed već dana učenicima, a dao ju je Isus u Galileji (Mt. 28. 18. 19.), dakle suponira (i ako ne dosta jasno i očito) galilejska ukazivanja. Da Luka ne isključuje galilejska ukazivanja najjači je dokaz svakako što u **Djelima apostolskim** (1, 3.) kaže, da se Isus ukazivao kroz 40 dana *ἐν πολλοῖς κειμηλοῖς*, a nebi mogao tako kazati, kad bi mu bila poznata samo jeruzalemska ukazivanja. Osim toga Luka ne može isključivati ona ukazivanja, koja pozna njegov učitelj Pavao. Da su Pavlova ukazivanja 500 braće, Jakovu i svim apostolima bila u Galileji u tom se slažu svi egzegete. Protestantски većinom drže, da su sva ukazivanja Pavlova bila u Galileji. Uostalom najglavnije je, da dva očevica Matej i Ivan poznaju galilejska ukazivanja.

3. Ukazanje Isusovo u Jeruzalemu 40. dan poslije uskrsnuća, neposredno pred uzašašćem.

Kad se približio četrdeseti dan po uskrsnuću Isusovu, polaze apostoli po nalogu Isusovu u Jeruzalem, da budu svjedoci uzašašća Njegova na nebo. Prije nego će Isus uzaći na nebo ukazuje se apostolima u Jeruzalemu, po svoj prilici u istoj dvorani, gdje je s njima slavio zadnju večeru. O ovom ukazanju govore Luka 24. 44—49., Djela ap. 1, 4—8., Marko 16, 14—18.

Lukin izvještaj o ukazanju Isusovu jedanaestorici uskrsnog dana prestaje sa retkom 43., a retci 44—49. odnose se na ukazanje u Jeruzalemu prije uzašašća. Što Luka sa r. 43. prekida zorno crtanje, te dalje sasma u kratko referira daljnje stvari, potpuno je u skladu sa njegovom svrhom. On hoće svojim izvještajem o ukazivanjima Gospodinovim pokazati, kako su učenici došli do uvjerenja, da je Isus doista sa realnim tijelom uskrsnuo. Tu svrhu postizava afirmacijom uskrsnuća i zornim crtanjem dvaju ukazivanja učenicima: dvojici učenika na putu u Emaus i jedanaestorici. Sa 24, 1—8. afirmirao je dostatno za svoje iz poganstva obraćene čitaoce, da je

¹⁴ O tome više u sljedećem poglavlju.

Isus uskrsnuo. Čim je to afirmirao prelazi na sumarno spominjanje činjenica 24, 9—12. Sa 24, 13—43 je snažno dokazao, da su učenici povjerovali u uskrsnuće Isusovo osvjedočivši se prije svojim sjetilima, da Isus imade živo realno tijelo. Time je Luka polučio svoju svrhu i prelazi dalje na sumarno spominjanje 44—53 kao što je to učinio u retcima 9—12. Jer između 43. i 44. retka nije označio, da se referirano u retcima 44.—53 zbiva 40. dan čini se, da Luka misli, da je Isus uzašao na nebo isti dan, kad je i uskrsnuo, ali iz Dj. ap. 1, 3 vidi se, da Luka znade, da je Isus uzašao na nebo četrdeseti dan po uskrsnuću. Izvješteno u retcima 44—49 (24 gl. Luk. ev.) je jedna cjelina, koja je vremenski usko vezana sa 50—53, zato se cijela perikopa 44—53. odnosi na 40. dan, a događa se u Jeruzalemu. To se zaključuje iz Djela apostolskih, kojima je autor Luka evanđelista. U 1, 3. (Dj. ap.), kaže Luka, da se je Isus 40 dana ukazivao svojim učenicima *ἐν πολλοῖς τεκμηριοῖς*. Redak 4. *καὶ συναλιζόμενος παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων νῆ κωρὶ εἶσαι* odnosi se na 40. dan jer retci 4.—14. sačinjavaju izvještaj o ukazanju pred uzašašćem i o samom uzašašću Isusovu na nebo. Drugim riječima iz Djela apostolskih se razabire, da je Isus apostolima 40 dan naložio, da ne odlaze iz Jeruzalema, te riječi *ὑμεῖς. δὲ κ δι ατε ἐν τῇ πόλει . . .* (Luka 24, 49.) vežu retke 24, 44—53. sa četrdesetim danom. Ova veza je dosta jasna, što više ta veza je tako jaka, da trga prividnu vezu između retka 43. i 44., koja je istaknuta sa *ἵπεν δὲ πρὸς αὐτοὺς*. Da unatoč *εἶπεν δὲ* (24. 44.) smijemo svakako uzeti da sa 24, 44. Lukino evanđelje započinje novi izvještaj, opravdava nas to, što Luka na mnogo mjesta sa sličnim izrazima veže po dva izvještaja, za koje se može dokazati, da je među njima neki vremenski razmak. Tako na pr. u gl. 12, između r. 12. i 13., te između 53. i 54.; u gl. 13, između r. 17. i 18. i r. 22. i 23.; između 15, 32. i 16, 1.; 16, 31. i 17, 1.; 17, 22 i 23.; 17, 37 i 18, 1.; 18, 8. 18, 9.; 22, 34 i 22, 35.¹⁵

Lukinu izvještaju 24, 44—49. je paralela Marko 16, 14—18. Obzirom na Markov izvještaj 16, 14—18. razilaze se egzegete u mišljenju. Jedni drže, da je Mr. 16, 14—18 paralela sa Lk. 24, 36—43 i Sv. Iv. 20, 19—23 (Maldonat, Jansen jun.), a drugi drže, da je paralela Ivanu 20, 24—29 (Corn. a Lapide, Bisling, Scherg, Laurent, Knabenbauer).¹⁶ No to ne može biti ni jedno ni drugo, nego Marko 16, 14—18 jest paralela Luki 24, 44—49. Mr. 16, 14 vezano je sa sljedećim recima tako, da se ne može dopustiti, da 15 retkom započinje izvještaj, koji ne bi bio u uskoj vremenskoj vezi sa retkom 14. R. 14—18 su tako usko vezani sa r. 19 i 20., da jedno za drugim odmah slijedi. Sa *ὁ μὲν οὖν κύριος ἦσους μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς* (16, 19.) veže Marko uzašašće Isusovo sa govorom Isusovim u 16.

¹⁵ Belser: Die Geschichte... str. 536.

¹⁶ Pözl: Kommentar IV. str. 493.

15—18 tako, da je uzašašće uslijedilo ukratko iza predašnjih riječi.¹⁷ Markov tekst 16, 14—18 jest dakle izvještaj o zadnjem Isusovom ukazanju prije uzašašća Njegova, paralelan sa Lukom 24, 44—49. Belser misli, da je to samo vrlo vjerojatno: »Warum ist die Neigung unbezwinglich, diesen Abschnitt des Markusschlusses mit Mt. 28, 16—20 in Verbindung zu bringen? Weil wir uns nur schwer von der Vorstellung emanzipieren können, dass doch im Markusevangelium eine Erscheinung Jesu vor den Jüngern in Galiläa berichtet sein müsse. Ja! Der ganze Habitus der Evangelien-schrift und speciel Mk. 16, 1—8 berechtigt oder drängt zu dieser Vorstellung; und wenn Markus selbst seiner Evangelien-schrift den Abschluss gegeben hätte, so würde jene Erwartung erfüllt worden sein.¹⁸ No to ne može uzdrmati sigurnost da je Marko 16, 14—18 paralela Luki 24, 44—49, već bi prije moglo utvrditi mišljenje, da Marko nije odmah dodao svom Evandelju završetak 16, 9—20. ili da ga Marko nije napisao već Aristion, kojem mišljenju i Belser naginje.

Jako uporište za tvrdnju, da je Mr. 16, 14—18 paralela Luki 24, 44—49. imademo i u Markovoj oznaci *ἄσπερον* (Mr. 16, 14.). Vulgata to prevodi sa — novissime. Riječi *ἄσπερον* daje Vulgata značenje »novissime« još na ovim mjestima: Mt. 21, 37; 25, 11.; 26, 60, dok na mjestima: Mt. 21, 29, 32. Iv. 13, 36 prevodi *ἄσπερον* sa »postea«. Pölzl kaže, da Vulgata tako (novissime) s punim pravom prevodi,¹⁹ a to značenje traži i kontekst Markov obzirom na Lukin izvještaj o dvojici učenika na putu u Emaus. Kad bi ukazanje kod Marka 16, 14. bilo uskrsnog dana, ne bi Marko mogao nakon 13. retka kazati *ἄσπερον*, nego *μετὰ ταῦτα*. Jer je 14 redak čvrsto vezan sa 15. ne može *ἄσπερον* značiti poslije t. j. osmi dan, nego mora značiti kako Vulgata prevodi »novissime«. Poslije sv. Augustina pozivlju se egzegete s punim pravom na riječ undecim — *ἑνδεκα*, protiv identiteta ovog ukazanja sa Lukinim 24, 36—43 i Ivanovim 20, 19—23., jer je kod ukazanja učenicima na dan uskrsnuća manjkao Toma,²⁰ te ne bi mogao Marko kazati, da se ukazao jedanaestorici (to je naziv za kolegij apostolski), ako nijesu svi apostoli prisutni, kad bi se njegov redak 14. odnosio na ukazanje uskrsnog dana.

Konačno da je Marko 16, 14—18 paralela Luki (24, 44—49) učvršćuje se i time, što se iz izvještaja Markova (16, 14—18) i Lukina (evand. 24, 44—49, Djela ap. 1, 4—8.) dade sastaviti jedinstvena i skladna cjelina Isusova govora prije uzašašća, čiji su dijelovi međusobno lijepo logički povezani.

¹⁷ Belser: Die Geschichte... str. 534.

¹⁸ Ibidem str. 535.

¹⁹ Sv. Augustin: Ibidem; Pölzl: Komentar IV. 494.

²⁰ Pölzl: Komentar IV. 494.

Da se jasnije to vidi, evo tih tekstova paralelno postavljenih:
Marko 16, Luka 24, 44—49. Djela ap. 1,

a) ὅστερον δὲ ἀνακει-
μένοις αὐτοῖς τοῖς ἐν-
δέκα ἐφανερώθη.

εἶπεν δὲ πρὸς αὐτοὺς·
οὗτοι οἱ λόγοι μου οἷς
ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ἔτι ὧν
σὺν ὑμῖν, ὅτι δεῖ πληρω-
θῆναι πάντα τὰ γεγραμ-
μένα ἐν τῷ νόμῳ Μωυ-
σέως καὶ τοῖς προφήταις
καὶ ψαλμοῖς περὶ ἐμοῦ.
τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν
νοῦν τοῦ σρνεῖναι τὰς γρα-
φάς· καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὅτι
ὁτις γέγραπται παθεῖν
τὸν Χριστὸν καὶ ἀναστῆναι
ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.

καὶ συναλιζόμενος.

b) καὶ ὠνειδίσειεν τὴν
ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ
σκληροκαρδίαν ὅτι τοῖς
θεασαμένοις αὐτὸν ἐγγι-
γερμένον οὐκ ἐπίστευ-
σαν.

c) καὶ εἶπεν αὐτοῖς:
πορευθέντες εἰς τὸν κόσ-
μον ἅπαντα κηρύξαιτε
τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ
κτίσει. ὁ πιστεύσας καὶ
βαπτισθεὶς σωθήσεται,
ὁ δὲ ἀπιστήσας κατα-
κριθήσεται.

καὶ κηρωχθῆναι ἐπὶ τῷ
ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν
εἰς ἄφρσιν ἁμαριῶν εἰς
πάντα τὰ ἔθνη, ἀρχάμενοι
ἀπὸ Ἱερουσαλήμ. ὑμεῖς
μάρτυρες τούτων.

d)

καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἐξαποσ-
τέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ
ποτρὸς μου ἐφ' ὑμᾶς.

e)

σημεῖα δὲ τοῖς πισ-
τεύουσιν ταῦτα παρακο-
λουθήσει, ἐν τῷ ὀνόματι
μου δαιμόνια ἐκβυλοῦ-
σιν, γλώσσαις λαλήσου-
σιν καινὰς, ἄφρεις ἀροῦ-
σιν καὶ θανάσιμόν τι
πίωσιν οὐ μὴ αὐτοὺς
βλάβῃ, ἐπὶ ἀρρώστον
χεῖρας ἐπιθήσουσιν καὶ
καλῶς ἔξουσιν.

Marko 16,

Luka 24, 44—49.

Djela ap. 1,

f)

ὁμεις δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει ἕως οὗ ἐνδύσησθε ἐξ ὕφους δύναμεν.

παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων, μὴ χωρίζεσθαι ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς ἣν ἠκούσατέ μου· ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ ἐν πνεύματι βαπτισθήσεσθε ἀγίῳ οὐ μετὰ πολλὰ ταύτας ἡμέρας. οἱ μὲν οὖν σονελθόντας, ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες· κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τοῦ τῷ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ; εἶπεν πρὸς αὐτοῖς. οὐχ ὑμῶν ἐστὶν γινῶνα, χρόνους ἢ καιροὺς οὗς ὁ πατὴρ ἔδειο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἀλλὰ λήμψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς. καὶ ἔσεσθέ μου μάρτυρες ἐν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρίᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς

Sva tri izvještaja završuju sa uzašašćem Isusovim na nebo (Mr. 16. 19.; Lk. 24, 50—53.; Dj. ap. 1, 9.—14.).

U prvom dijelu (A.) potsjeća Isus apostole, kako im je prije, dok je bio s njima govorio, da se moraju ispuniti proroštva na Njemu. Tumači im smisao tih proroštva, po kojima je trebalo da On trpi i uskrsne treći dan iz mrtvih. Jer oni moraju biti svjedoci njegova uskrsnuća i propovijedati svim narodima lijepo pristaje, prije nego im ponovi zapovijed danu već u Galileji, da idu propovijedati, da ih ukori (b.) zbog slabe vjere prvim vijesnicima uskrsnuća — njih, koji imadu biti vijesnici uskrsnuća svim narodima. Iza ponavljanja zapovijedi da naučavaju i krste sve narode (c.) slijedi obećanje Duha Svetoga (d.) i moći činiti čudesa u potvrdu njihova naučavanja. Ova dva obećanja se nužno prislanjaju uz zapovijed Isusovu, jer im s njima daje jamstvo za uspjeh i poticaj za težak i mučan posao. Iza toga im nalaže, da ostanu u Jeruzalemu dok ne primu Duha Sv. (f.) i odgovara na pitanje: κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τοῦτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ.

Ova skica predočuje nam govor Isusov prije uzašća na nebo, kojemu je kako se iz svih triju izvještaja vidi, temeljna misao: zapovijed naučavanja i kršćavanja svih naroda. Sve druge misli kreću

se oko te temeljne misli, koja ih veže u jednu cjelinu. Sam poredak riječi i misli nije morao biti takav, kako ga pojedini od ovih triju izvještaja imaju, ali jer bez mijenjanja poredka misli u pojedinim izvještajima dobivamo cjelokupnu logički poredanu skicu misli, koju je Isus rekao apostolima prije uzašašća, možemo uzeti kao vjerojatno, da Marko i Luka (u evand. i u Dj. ap.) nijesu mijenjali poredak misli i ako je koji koju misao ispustio. Veza, koja postoji među ovim trima izvještajima (Mr. 16, 14—18.; Lk. 24, 44—49.; Dj. ap. 1, 4—8.) učvršćuje mišljenje, da se ova sva tri izvještaja odnose na ukazanje Isusovo prije uzašašća na nebo, t. i. na 40. dan po uskrsnuću.

*

Da završimo. Držim da sam se dovoljno obazreo na važnije poteškoće u biblijskim izvještajima o ukazivanjima Gospodinovim poslije uskrsnuća, u koliko je to potrebno nasuprot racionalističkoj kritici, te u koliko mi je to bilo moguće uz znatno oskudnu literaturu, do koje sam mogao doći. Iz ove rasprave i ako nije savršena može se razabrati, da je rabota racionalističkih teologa protiv uskrsnuća Isusova i na biblijskom polju besplodna. Protuslovlja, koja oni vide u razlikama i nejasnoćama pojedinih sv. pisaca nema, već sv. pisci unatoč oštih razlika (tako oštre nijesu te razlike, kako bi htjeli racionaliste) divno harmoniraju. A što je najvažnije svi evanđelisti su jednodušni u konstatiranju činjenice praznog groba. U ukazivanjima Isusovim je dokaz, da je grob ispražnjen oživljenjem tijela Isusova — uskrsnućem i da su prvi učenici došli do uvjerenja da je Isus uskrsnuo ne vizijama i halucinacijama, već realnim gledanjem i doticanjem živog tijela Isusova. Hipoteza vizija, koju racionaliste grade na prioritetu galilejskih ukazanja i sv. Pavlu nema temelja. Prioritet ukazivanja Isusovih u Jeruzalemu je strogo historijski zajamčen, jer ga sv. pisci ili ističu (Marko sa 16, 9—20, Luka i Ivan) ili suponiraju (Matej, Marko bez 16, 9—20 i sv. Pavao, koji to gotovo i ističe). Kolikogod se racionaliste naprezali, sv. pisci su vjerodostojni svjedoci unatoč razlika, koje opstojе među njima, ali nijesu nepremostive. Na sv. Pavla se rado pozivlju za potkrepu hipoteze vizija. I ako sv. Pavao rabi i za svoja ukazanja i za ukazanja ostalim apostolima i učenicima riječ *ὄφθην* ne označuje time ukazanja kao vizije. Grčki glagol *ὄραω* (*ὄφθην* aor. 1. pas.) znači prvotno gledanje realnog objekta. U tom značenju se imade svakako ovdje bezuvjetno uzeti, jer sv. Pavao sva ukazivanja, koja spominje (u I.Kor.) smatra glavnim argumentom za uskrsnuće iz mrtvih svih ljudi, a to ne bi mogao kad bi ih smatrao vizijama.

Evo što on kaže: *εἰ δὲ χριστὸς κηρύσσεται ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς, λέγουσιν ἐν ὑμῖν τινεὶ ὅτι ἀνίστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; εὖ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται· εἰδὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενόν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν. εὐρισκό-*

μεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ, οὗ ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ οὗ ἠγείρεν τὸν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἠγείρεν εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται. εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. (T. Kor. 15, 12—16.).

Ove su riječi tako jasne, da im ne treba daljnega komentara. Na sv. piscima graditi hipotezu vizija je tendenciozna rabota, koja zaslužuje prikor, koji Lessing i Meyer dobacuju katoličkoj egzegezi: »solche Lösungsversuche, bei denen der Wortlaut und der Zusammenhang in gleicher Weise verdreht und verkehrt werden, »sind Misshandlungen, tätige Vergebungen, die sie an einem bloss menschlichen Schriftsteller auszuüben sich selbst schämen würden.«²¹ Racionaliste se ne samo ne srame tendenciozno izvraćati sv. Pismo, nego oni ga stavljaju u isti red sa profanim spisima, te sa fantastičkim plodovima heretičke mašte, apokrifnim spisima,²² jer se usuđuju katolicima dobacivati ovaj prikor, koji u punoj mjeri samo oni zaslužuju.

Apologetika Vam dokazuje gospodo kritici, da ste na krivom putu, da je vaša rabota mlaćenje prazne slame, a usporedo s njome čini to isto kat. biblijska egzegeza. Zašto i nadalje izbjegavate priznati istinu da Isus živi, da Ga zloba njegova izabrana naroda nije pobijedila? Jer bi morali priznati ne samo: Christus vivit, nego i Christus regnat, Christus imperat, a to Vam se ne mili. Tko je aprioran vi ili mi katolici?

²¹ Meyer: Die Auferstehung Christi str. 100 i 101.

²² Nijesam se obazirao u ovoj raspravi o apokrifne spise, jer ih i sami racionaliste drže kao plodove heretičke mašte, koji zastupaju ne tradiciju čistu i nepokvarenu već heretičko naučavanje svojih autora. Meyer i ako u svom djelu: Die Auferstehung Christi str. 20 i slj. izjednačuje apokrifne sa kanonskim knjigama priznaje: »Neben den biblischen Berichten gibt es auch noch andere, die die Kirche später beiseite geschoben hat, und die uns deshalb fremdartig anmuten, die z. T. auch seltsam und phantastisch genug sind« (ibidem str. 17.). Protestant F. Bartl (Die Hauptprobleme des Lebens Jesu Str. 2.) piše ovo o apokrifima: »Geschichtlich betrachtet sind es teils tendenziöse Ungestaltungen namentlich im Sinne des gnostischen Doketismus«. A Hug je predbacio Straussu (koji je prvi uveo u modu, da se apokrifi smatraju kao vrela života Isusova): »Wir verbitten uns die Parallele zwischen den Evangelien und solchen verspäteten, Ausgeburten andächtiger Träumerei und verwahren uns gegen das unlöbliche Kunststück, durch Einleitung so trüber Wässer die Quellen der evangelischen »Geschichte zu verunreinigen« (Hug: Gutachten über das Leben Jesu von Dr. Strauss s. 58.). — Dr. Distüldorf: Die Auserstehung Jesu Christi, Trier 1906. str. 524.